

УДК: 37.013:[303.833.5:7]

Шикирінська О.А. Теоретико-методологічний аспект проблеми художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів / О.А.Шикирінська // Вісник Запорізького нац. ун-ту: Пед. науки – №1(12) Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – С. 135-140

Автор

Оксана Шикирінська
Оксана Шикиринская
Oksana Shykyrinska

Назва

Теоретико-методологічний аспект проблеми художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів

Теоретико-методологический аспект проблемы художественно-педагогической интерпретации произведений искусства

Theoretical methodological aspect in artistic pedagogical interpretation of artworks

Ключові слова

Інтерпретація, художньо-педагогічна інтерпретація, мистецький твір.

Интерпретация, художественно-педагогическая интерпретация, произведение искусства.

Interpretation, artistic-pedagogical interpretation, artistic work.

Анотації

В статті дається визначення поняття інтерпретації, висвітлюються основні тенденції в тлумаченні художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів; розглядаються теоретичні та методологічні аспекти художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів у професійній підготовці майбутніх вчителів початкових класів.

В статье дается определение понятия интерпретации, освещаются основные тенденции в толковании художественно-педагогической интерпретации произведений искусства; рассматриваются теоретические и методологические аспекты художественно-педагогической интерпретации произведений искусства в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов.

The article deals with the concept of interpretation, basic tendencies are analyzed in the scrutiny of an artistic-pedagogical interpretation of artistic works; the theoretical and methodological aspects of artistic-pedagogical interpretation of

artistic works are examined in professional training of future teachers of primary classes.

Текст

Постановка проблеми... В умовах гуманізації та гуманітаризації сучасного освітнього процесу в Україні актуальності набуває проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів. Специфіка педагогічної діяльності учителів початкових класів вимагає володіння багатьма професійними знаннями, уміннями, навичками. Одним із ключових умінь є здатність до художньо-інтерпретаційної діяльності, що допоможе зреалізувати основні навчально-виховні завдання початкової ланки загальної системи освіти та забезпечити формування високого рівня художньої культури молодших школярів. Достатній рівень знань і умінь у сфері мистецької освіти дає змогу розуміти твори мистецтва, самостійно інтерпретувати їх, творчо здійснювати художньо-педагогічну діяльність у школі.

Аналіз сучасних тенденцій розвитку шкільної освіти засвідчує, що загострюються суперечності між потребами суспільства у фахівцях високого рівня і рівнем викладання мистецьких дисциплін в загальноосвітніх установах; наявними у вищій школі можливостями для ефективного формування вмінь та навичок художньо-педагогічної інтерпретації у вчителів початкових класів і ступенем їх реалізації на практиці; потребами майбутнього вчителя в самопізнанні, самовдосконаленні, самореалізації і обмеженими можливостями, які існують в системі шкільної освіти.

В даний час вивчення проблеми інтерпретації мистецьких творів майбутніми вчителями початкових класів набуло особливої актуальності, що обумовлюється такими чинниками, як:

- зростаючий інтерес до мистецтва як джерела духовного становлення особистості молодшого школяра шляхом вивчення творів мистецтва в загальноосвітній школі;

- відсутність цілісної теорії, що містила б принципово нові погляди на проблему інтерпретації мистецьких творів і передбачала підготовку висококваліфікованих фахівців;

- необхідність концептуального перегляду та оновлення поглядів на проблеми інтерпретації мистецьких творів на уроках художньо-естетичного циклу.

Вагомою причиною уваги педагогічної громадськості до художньої інтерпретації у цьому контексті стає розвиток мистецтва, коли все більше мистецьких творів ускладнюються з точки зору їх смислового навантаження й вимагають особливих навичок розуміння і при цьому передбачають та враховують різноманітні рівні інтерпретації: від наївної до співавторської.

Актуальність проблеми дослідження посилюється ще й тим, що у поширеній практиці шкільної мистецької освіти інтерпретація мистецького твору зазвичай підміняється аналізом, тобто розбором, виявленням авторського задуму, деяких особливостей форми та історико-художнього значення твору, а особистісний аспект його сприйняття зазвичай залишається осторонь, тоді як твір мистецтва завжди повинен залишати людині можливість доповнити його від себе, провокуючи співтворчість.

Аналіз останніх джерел і публікацій... Питання залучення мистецтва до професійної підготовки майбутніх учителів постійно знаходяться у полі зору провідних науковців (О.Алексєєв, Л.Арчажнікова, Л.Масол, О.Олексюк, Г.Падалка, О.Рудницька, Г.Тарасенко, О.Щолокова та ін.) Невичерпність означеної проблеми зумовила розвиток наукових досліджень, в яких феномен інтерпретації отримав широко аспектне висвітлення, зокрема в працях з філософії (Л.Архипова, Т.Берестецька, С.Бондар, Х.Гадамер, С.Кримський, П.Рікер та ін.), психології (Л.Виготський, О.Костюк, О.Леонтєв, Є.Назайкінський, С.Рубінштейн та ін.), мистецтвознавства (Н.Жукова, І.Кузнецова та ін.), педагогіки (О.Алексєєв, В.Крицький, О.Котляревська, Ю.Кочнев, О.Ляшенко, Л.Масол, О.Рудницька та ін.). Комплексний аналіз і узагальнення результатів філософських, естетичних і мистецтвознавчих

досліджень з даної проблеми викладено в монографії Є.Гуренка, присвяченій проблемі художньої інтерпретації.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є висвітлення основних тенденцій в тлумаченні поняття «художньо-педагогічної інтерпретації»; розгляд теоретичних та методологічних аспектів художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів у професійній підготовці майбутніх вчителів початкових класів як невід'ємної складової їх загальної професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження... Інтерпретація є універсальним феноменом, властивим людській діяльності. Термін «інтерпретація» походить від латинського слова «*interpretatio*» (тлумачення, розкриття сенсу, трактування) і застосовується щодо осмислення і оцінки різних фактів, процесів і явищ дійсності. Поняття «інтерпретація» використовується в різних наукових сферах, зокрема в математиці, філософії, логіці, природознавчих науках, і в кожній з них має специфічні смислові відтінки, але трактується, насамперед, як науковий метод пізнання, «процес становлення логічних методів: від простого опису, через пояснення і трактування, - до суворо логічної операції», що включає аналіз, синтез, порівняння, зіставлення тощо [5, с.247].

Філософські словники тлумачать цей термін:

➤ в широкому розумінні – як зображення, дешифрування або моделювання однієї системи (тексту, твору чи подій, фактів життя) в іншій, більш конкретній, визначеній, зрозумілій, наочній або загальноприйнятій системі, тобто розкриття змісту чогось;

➤ в мистецтві – як форму відтворення художнього явища в кодах творчості. Таке відтворення є характерним для виконання художнього тексту (літературного, музичного, театрального тощо), в ході якого відбувається його конкретизація, здійснюється співучасть виконавця в реалізації можливих варіантів передачі змісту цього тексту;

➤ в сучасній логіці та методології науки – як встановлення систем об'єктів, які складають предметну область значень базових термінів теорії, що досліджується, і задовольняють вимогам істинності її положень [10, с.219].

Деякі з дослідників визначають «інтерпретацію» як основу різноманітних комунікативних процесів, у ході яких необхідно витлумачити наміри і дії людей, їх слова і жести, а також інтерпретувати результати їхньої творчої активності – твори мистецтва і літератури, різні штучні знакові системи. Підкреслюється зумовленість інтерпретації мовою як універсальним засобом висловлення думки, її інтерсуб'єктивний характер, а також тісний зв'язок цієї процедури з розумінням і поясненням (С.Бондар). На відміну від більшості авторів, С.Кримський інтерпретацію визначає як сувору логічну процедуру, обернену абстракції, яка являє собою логічні правила моделювання можливого змісту формальних систем, що досліджуються. У художньому сприйнятті інтерпретація може розглядатися, на думку Т.Берестецької, як процес перекладу повідомлення, вираженого на мові художніх творів на мову індивіда, що сприймає його; або як роз'яснення, тлумачення художнього образу, його розуміння. Формами інтерпретації в даному випадку є: переклад твору мовою іншого мистецтва (театр, кіно, опера, балет і т. ін.); на мову іншої національності; з минулого - в сучасну культуру.

Таким чином, аналіз наукових джерел дозволяє визначити, що художня інтерпретація – це творче розкриття будь якого художнього твору, що визначається ідейно-художнім задумом та індивідуальними особливостями актора, музиканта, співака, диригента, виконавця-інструменталіста, режисера, перекладача тощо; ступінь розуміння творів мистецтва, особливості його освоєння і естетичної оцінки будь-яким митцем-інтерпретатором.

Вчені важливу роль у здійсненні художньої інтерпретації відводять саме виконавській діяльності (О.Алексєєв, Є.Гуренко). Так, О.Алексєєв

вважає, що практичне втілення виконавського задуму – ключової ідеї інтерпретації – пов'язане з проблемами музичного розвитку, і з тим, наскільки органічно, переконливо виконавець зможе відтворити процес становлення образної побудови твору [1, с.12]. Є.Гуренко у своїй монографії робить висновок, що виконавське мистецтво є вторинною, відносно самостійною художньою діяльністю, творча сторона якої проявляється у формі художньої інтерпретації [2, с.198]. О.Ляшенко розглядає виконавську інтерпретацію як художньо-творчу діяльність, що включає сприйняття твору (початкове його освоєння, побудову «слухової моделі»), осмислення (створення одного з виконавських варіантів продукту первинної творчої діяльності композитора) та відтворення його під час публічного виступу [6, с.8-9]. Натомість Ю.Кочнев «інтерпретацію» визначає як єдність суб'єктивного й об'єктивного, де в кожному окремому випадку об'єктом виступає текст даного твору, а суб'єктом – конкретна особистість. Н.Корихалова пропонує визначити поняття «інтерпретація» як тривалий процес поступового виконавського освоєння і розкриття ідейно-образної сфери музичного твору з результатом творчої діяльності — виконавським інтерпретуванням, яке реалізується в окремих актах виконання [3, с.160-162]. В.Крицький вважає художню інтерпретацію результатом художнього осягнення предмету тлумачення, що реалізований, або який потенційно може бути реалізований в матеріалізованій формі засобами мистецтва [4, с 8-9]. З точки зору В.Москаленка, у музикознавстві «інтерпретацією є аналіз музичного твору», тоді як О.Котляревська трактує інтерпретацію як з'ясування суті творчого задуму, результат особливої художньої діяльності свідомості, що виділяється як своєрідне переведення продукту первинної творчості в іншу систему мови та в іншу систему мислення [8, с.143].

Аналіз різних підходів до визначення понять «інтерпретація» і «художня інтерпретація» дав можливість усвідомити, що повноцінне художнє розкриття образного змісту твору являється центральною проблемою мистецтва, а процес розуміння і пізнання творів мистецтва має

загальнохудожню суть і його можна розглядати у контексті головних закономірностей художньо-творчої діяльності. Суть такої інтерпретації полягає в тому, що тлумачення прагне однозначності і точності, тому всі глибинні шари смислу мистецького твору впливають на поверхню, символи дешифруються і пояснюються. Отже, задумане й приховане автором стає явним, складне передається доступною загальноприйнятною мовою.

Таким чином, головне завдання художньої інтерпретації – максимально адекватно зрозуміти задум автора і зіставити його з тим смисловим цілим, яке явно представлено в творі, тобто виявити приховані рівні смислу – все те, що автор не хотів чи не зміг сказати прямо.

В мистецькій педагогіці, починаючи з 90-х років ХХ століття, спостерігається зростання інтересу до проблеми *художньо-педагогічної інтерпретації*. На думку Л.Масол, «...замість традиційного аналізу творів мистецтва необхідно ввести в педагогічну практику поняття «інтерпретація творів мистецтва», адже принципового значення набуває пошук в мистецтві особистісно значущих смислів, співзвучних власному духовному світу особистості, її художньо-естетичного досвіду...» [7, с.84-93].

На сьогодні виділяється декілька підходів щодо визначення поняття «художньо-педагогічна інтерпретація». Так, О.Рудницька вважає, що це «своєрідне тлумачення художнього твору, яке залежить від індивідуальності, соціальної належності та рівня розвитку суб'єкта», в основі якого лежить спільна художньо-творча діяльність викладача і студента [9, с.130]. На думку О.Ляшенко, художньо-педагогічна інтерпретація музичного твору — це динамічний, багатоплановий, цілісний педагогічний процес, що містить навчання та виховання інших особистостей у системі нової філософії освіти засобами різних видів мистецтв (музики, літератури, живопису) [6, с.8]. Л.Бутенко, розкриваючи сутність інтерпретації художніх творів, визначає її як духовно-творчу діяльність митців (письменників, художників, композиторів та ін.), пов'язану з передачею в художньо-образній формі естетичного ставлення до навколишньої дійсності.

Тож, узагальнюючи основні наукові педагогічні праці, ми визначаємо художньо-педагогічну інтерпретацію як тлумачення емоційно-сміслового змісту мистецького твору у певній культурно-історичній і особовій ситуації його сприйняття, що залежить від психологічних та інтелектуальних чинників особистості, наявності загально-педагогічних та спеціальних мистецьких знань.

Теоретичний та практичний досвід вивчення даної проблеми свідчить, що в мистецтві інформація підлягає розшифруванню – розкодуванню символів, основних засобів фіксації смислів, вміщених автором у тексті. Код стимулює інтерес, творчу уяву реципієнта, який завдяки своїй роботі стає співучасником процесу створення художнього образу. Тлумачення явища мистецтва ґрунтується на взаємодії інтуїтивного (чуттєвого) та інтелектуального (логічного) і відбувається за умови усвідомлення закономірностей народження того чи іншого музичного явища. Невід’ємною частиною інтерпретації вважається емоційна забарвленість, яка природно притаманна мистецтву. Емоційний відгук на переживання іншого містить не лише чутливість до сутності образного змісту, а й пробуджує рефлексивні механізми самого суб’єкта діяльності. Рефлексія внутрішніх почуттів та думок допомагає адекватно реагувати на сигнали з досвіду іншого учасника діалогу, тому її здійснення є важливим компонентом інтерпретаційної діяльності.

Свідоме ставлення до асоціацій, образів, думок, що виникають у процесі художньо-педагогічної інтерпретації мистецького твору, висвітлює зміст і характеристику існуючого підсвідомого досвіду, пробуджує потяг до самовираження, уможливорює логічну, вербальну аргументацію власної інтерпретації. Тому дослідники відзначають питому вагу інтелектуальних можливостей педагога-інтерпретатора, надаючи цьому показнику чільне місце серед необхідних когнітивних компонентів. Вагоме місце у педагогічній діяльності посідають, за визначенням фахівців, художня ерудованість педагога, тобто його загальнокультурні, професійні та

особистісні знання, що, утворюючи єдність, стають витокom необхідних уявлень, збагачують враження, пробуджують фантазію (В.Крицький, О.Ляшенко).

Найважливішою метою художньо-педагогічної інтерпретації є виявлення та пояснення використаних у мистецькому творі певних художніх прийомів та засобів виразності в їхньому значенні й застосуванні, причому лише настільки, наскільки вони пов'язані з розумінням смислів даного художнього твору.

Художньо-педагогічна інтерпретація мистецького твору передбачає:

- вміння аналізувати його, спираючись на ґрунтовні знання;
- інтерпретацію авторської позиції з позиції згоди або незгоди з нею;
- оцінку соціальної значимості твору;
- вміння співвіднести емоційне сприйняття з понятійним судженням, переносючи це судження на інші види та жанри мистецтва;
- трактовку назви твору як образне узагальнення його змісту.

Водночас інтерпретація становить собою акт особистісного прояву, самовираження в процесі спілкування. Самовираження репрезентує показники плідності і результативності професійного становлення педагога і є наріжним каменем готовності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя. Інтерпретація мистецького твору - процес з одного боку, суто індивідуальний, залежний від сприйняття, художнього і естетичного смаку, світоглядних і ціннісних установок особистості. З іншого боку - колективний, оскільки під час обговорення, діалогу, дискусії з приводу мистецького твору, що вивчається, виникає якийсь загальний настрій, прагнення поділитися своїми думками, відчуттями, переживаннями. Тільки на підставі системної характеристики мистецьких творів суб'єкт може зробити самостійні і усвідомлені висновки, що є основою для практичного застосування отриманих знань, тобто здійснити повноцінний критичний аналіз твору мистецтва.

Висновки з даного дослідження... Таким чином, проблема вивчення педагогічних, теоретичних та методологічних аспектів вдосконалення фахової підготовки вчителів початкових класів, формування навичок художньо-педагогічної інтерпретації і уміння самостійно, творчо підійти до інтерпретації мистецьких творів шляхом збагнення стилю митця як частини стилю епохи до виходу в простір культури, надзвичайно актуальна і значуща на сучасному етапі розвитку педагогічної науки та практики. Оволодіння навичками художньо-педагогічної інтерпретації мистецьких творів сприяють формуванню духовно та емоційно розвиненої, інтелектуально кристалізованої, цілісної особистості, здатної аналізувати та інтерпретувати мистецькі явища у контексті трансформації образних смислів, що є важливим компонентом мистецької підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Аналіз вітчизняної і зарубіжної літератури, присвяченої проблемам інтерпретації, розуміння, пояснення, дозволяє зробити висновок про те, що інтерпретація посідає важливе місце серед гносеологічних і методологічних процедур розвитку знання. Зазначена проблематика, яка була завжди однією з найактуальніших у сучасній педагогіці, психології, філософії, естетиці та мистецтвознавстві, залишається актуальною як для зарубіжної, так і для вітчизняної науки, інтенсивно розробляється в контексті філософських, естетичних та наукових теорій та являється одним з методів наукового пізнання, який впливає на формування цілісної картини світу та світосприймання людини. Системні знання про художньо-педагогічну інтерпретацію істотно сприяють позитивному ставленню до різностильових творів мистецтв, впливають на вибір цінностей майбутніх педагогів, що в свою чергу зумовлює формування позитивної установки на інтерпретацію цих творів. Такі знання визначають стратегію художньо-педагогічної діяльності, завдяки чому здійснюється продуктивна реалізація професійних можливостей майбутніх учителів початкових класів.

Література:

1. Алексеев А.Д. Интерпретация музыкальных произведений.–М.: Музыка, 1984.–91с.
2. Гуренко Е.Г. Проблемы художественной интерпретации. Новосибирск: Наука, 1982. – 256 с.
3. Корихалова Н.П. Интерпретация музыки: Теоретические проблемы музыкального исполнительства и критический анализ их разработки в современной буржуазной эстетике. – М.: Музыка, 1979. – 208 с.
4. Крицький В. Формування умінь художньої інтерпретації студентів музичних факультетів педагогічних закладів вищої освіти: Автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 1999. - 15 с.
5. Лингвистический энциклопедический словарь. Гл. ред. В.Н.Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 683 с.
6. Ляшенко О.Д. Художньо-педагогічна інтерпретація музичного твору в професійній підготовці майбутніх учителів музики: Автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.04. – К.,2001. – 15 с.
7. Масол Л.М Формування мислення засобами мистецтва // Розвиток навичок критичного мислення учнів у контексті розробки стандартів освіти України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / За заг. ред. В.Ф.Погребенника та І.В.Гарника – К.: Юніверс, 2001. - 435 с.
8. Москаленко В. Творческий аспект музыкальной интерпретации (проблема анализа): Исследование. - К.: Изд-во Киевской государственной консерватории, 1994. -157 с.
9. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посіб. – Тернопіль: Навч. книга -Богдан, 2005. - 360 с.
10. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. - К.: УРЕ, 1986.- 800 с.